

**BOLALARDA OSHQOZON-ICHAK YO'LINING ANATOMIK RIVOJLANISHI VA
DISPEPSIYA SINDROMINING SABABLARI****Qurbonova Mo'tabaroy Umidjon qizi****Qo'qon universiteti Andijon filiali****Pediatrica ishi yo'nalishi 25-04-guruh talabasi****Muxtorov Boburbek Otabek o'g'li****Klinik fanlar kafedrasi o'qituvchisi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17596169>****Annotatsiya**

Ushbu ilmiy maqolada bolalarda oshqozon-ichak yo'lining anatomik rivojlanish bosqichlari, ularning morfologik, funksional va fiziologik xususiyatlari hamda dispepsiya sindromining shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilindi. Tadqiqotda oshqozon, ichak, jigar, me'da osti bezi va boshqa ovqat hazm qilish tizimi a'zolarining yoshga xos tuzilma o'zgarishlari, shuningdek, ularning o'zaro anatomik aloqalari ilmiy asosda yoritilgan. Maqolada bolalarda ovqat hazm qilish tizimi yetilmaganligi, ferment tizimlarining to'liq shakllanmaganligi, mikrobiotsenozning o'zgarishi va noto'g'ri ovqatlanish natijasida yuzaga keladigan dispeptik holatlar sabablari chuqur tahlil qilinadi. Dispepsiya sindromining fiziologik va patologik turlari, ularning klinik ko'rinishlari, shuningdek, anatomo-funksional asoslari keltirilgan. Mazkur maqola bolalar anatomiya va pediatriya yo'nalishidagi mutaxassislar, shuningdek, tibbiyot oliygohlari talabalari uchun amaliy va nazariy ahamiyatga ega bo'lib, dispepsiya sindromining oldini olish va to'g'ri tashxislashda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar

Bolalar anatomiyasi, oshqozon-ichak yo'li, rivojlanish bosqichlari, dispepsiya sindromi, ovqat hazm qilish tizimi, mikroflora, ferment tizimi, morfologik o'zgarishlar, pediatriya, fiziologik dispepsiya.

Kirish

Inson organizmi hayot faoliyatini ta'minlovchi eng muhim tizimlardan biri bu oshqozon-ichak yo'li hisoblanadi. Ayniqsa bolalar organizmida bu tizimning tuzilishi va funksional faoliyati o'ziga xos anatomik hamda fiziologik xususiyatlarga ega. Bolalik davrida ovqat hazm qilish a'zolari to'liq shakllanmagan bo'lib, ularning morfologik va fermentativ yetilmaganligi ko'plab fiziologik va patologik holatlarning, jumladan dispepsiya sindromining yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Oshqozon-ichak yo'li og'iz bo'shlig'idan to to'g'ri ichakka qadar cho'zilgan murakkab tizim bo'lib, u nafaqat mexanik hazm qilish jarayonini, balki kimyoviy parchalanish, so'rilish va organizmga zarur moddalarning o'tishini ta'minlaydi. Bu tizimning har bir bo'g'ini til, qizilo'ngach, oshqozon, ingichka va yo'g'on ichaklar, jigar, o't pufagi, me'da osti bezi o'ziga xos anatomo-funksional tuzilishga egadir. Bolalar organizmida ushbu a'zolarining tuzilishi va faoliyati yosh o'tishi bilan bosqichma-bosqich o'zgarib boradi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda oshqozon nisbatan kichik, uning shilliq qavati nozik, sekretiya bezlari esa yetarli darajada rivojlanmagan bo'ladi. Shu sababli ular ko'proq suyuq ovqatni hazm qilishga moslashgan. Ichak uzunligi tana uzunligiga nisbatan kattaroq bo'lib, bu ozuqa moddalarning maksimal so'rilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ichak mikroflorasi hali to'liq shakllanmaganligi tufayli hazm jarayonlarida beqarorlik kuzatiladi. Dispepsiya sindromi bolalar orasida keng tarqalgan holatlardan biridir. U ovqat hazm qilish tizimi faoliyatining vaqtinchalik yoki doimiy buzilishi natijasida yuzaga keladi. Dispepsiya, asosan, noto'g'ri ovqatlanish, infeksiya omillar,

ichak mikroflorasining buzilishi, ferment yetishmovchiligi yoki oshqozon-ichak a'zolarining anatomo-funksional rivojlanmaganligi bilan bog'liq bo'ladi. Bu sindrom, ayniqsa, hayotining birinchi yilidagi bolalarda ko'p uchraydi, chunki ular uchun hazm tizimining fiziologik moslashuv jarayoni davom etmoqda.

Bugungi kunda pediatriya va bolalar anatomiyasi sohalarida olib borilgan ko'plab ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, bolalardagi dispepsiya ko'pincha organik kasallik emas, balki funksional yetilmaganlik natijasidir. Shu sababli, oshqozon-ichak yo'lining anatomik tuzilishini, ularning yoshga bog'liq rivojlanish bosqichlarini chuqur o'rganish dispepsiyaning oldini olish va to'g'ri tashxis qo'yish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bolalarda oshqozon-ichak tizimining tuzilishi nafaqat hazm jarayoniga, balki butun organizmning o'sishi va rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, dispepsiya sindromining sabablari va uning anatomik asoslarini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish zamonaviy pediatriyaning muhim vazifalaridan biridir.

Asosiy qism

Oshqozon-ichak yo'li O'Iyo - bu bolalar organizmida eng muhim tizimlardan biri bo'lib, ovqatni qabul qilish, hazm qilish, so'rilish va metabolism jarayonlarini amalga oshiradi. Bolalarda O'IYo anatomiyasi va funktsional xususiyatlari kattalardan sezilarli darajada farq qiladi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda oshqozon nisbatan kichik va yumaloq shaklga ega bo'lib, uning shilliq qavati yupqa va nozik, ichki bezlar esa yetarlicha rivojlanmagan. Shu sababli chaqaloqlar ko'proq suyuq ovqatni hazm qilishga moslashgan. Oshqozon hajmi birinchi oylarida taxminan 30–60 ml, birinchi yil oxirida esa 200–250 ml ga yetadi. Hajmning ortishi bilan birga, me'da shilliq qavati va bezlari ham faoliyatini oshiradi. Ingichka ichak bolalarda nisbatan uzun va yupqa devorga ega bo'lib, yuzasi mikrovillilar bilan qoplangan. Bu ozuqa moddalarining maksimal darajada so'rilishini ta'minlaydi. Ichakning uzunligi va yuzasining katta nisbati, shuningdek, uning motorik faoliyati, ovqatning ichak bo'ylab harakatini va hazm jarayonini belgilaydi. Yo'g'on ichak esa suv va elektrolitlarning so'rilishiga javob beradi. Yosh bolalarda u qisqa va devorlari yupqa bo'lgani sababli hazm jarayoni biroz beqaror kechadi.

Bolalarda oshqozon-ichak yo'lining fermentativ va motorik tizimi ham yoshga qarab rivojlanadi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda pepsin, lipaza, amilaza kabi asosiy fermentlar yetarlicha faoliyat ko'rsatmaydi. Shu sababli hazm jarayoni sustroq kechadi, ko'pincha qayt qilish, regurgitatsiya, meteorizm va qorin shishishi kuzatiladi. Ichak peristaltikasi dastlab beqaror bo'lib, refleksiv qisqarishlar tez-tez sodir bo'ladi. Shu bilan birga, ovqatning oshqozon va ichak bo'ylab harakati yoshga bog'liq ravishda sekinlashadi yoki tezlashadi, bu esa dispepsiya sindromining paydo bo'lishiga olib keladi.

Bolalarda dispepsiya sindromi ikki asosiy turga bo'linadi:

1. Funksional dispepsiya - oshqozon-ichak yo'lining motorik yoki sekretor yetilmasligi natijasida yuzaga keladi. Bu tur bolalarda eng ko'p uchraydi va ko'pincha ozuqa tarkibining mos kelmasligi bilan bog'liqdir.

2. Organik dispepsiya – oshqozon yoki ichak devoridagi morfologik o'zgarishlar, yallig'lanish, infeksiya yoki o't yo'llari, me'da osti bezining patologiyasi natijasida yuzaga keladi. Bu tur odatda klinik jihatdan og'ir kechadi va tashxis qo'yish uchun batafsil tekshiruv talab etadi.

Dispepsiya sindromining asosiy belgilariga qayt qilish, qorin shishishi, meteorizm, ovqatni hazm qila olmaslik, qusish va diareya kiradi.

Dispepsiyaning paydo bo'lishida bir nechta asosiy omillar mavjuddir. Anatomik yetilmaslik, oshqozon kichik, pilorik mushaklar va ichak peristaltikasi zaif rivojlanganligi. Ferment tizimining yetarli darajada ishlamasligi, pepsin, lipaza va amilaza ishlab chiqarilishi pastligi. Mikroflora buzilishi, ichak mikrobiotasining yetilmaganligi yoki patologik o'zgarishi. Ovqatlanish odatlari, noaniq ovqatlanish, ortiqcha ovqat yoki mos kelmaydigan sut aralashmalari kiradi. Nevrologik faktorlar, vegetativ nerv tizimi yetilmaganligi oshqozon-ichak harakatini sekinlashtirib beradi.

Infeksiya va toksinlar, virus yoki bakterial infektsiyalar oshqozon-ichak devorini shikastlaydi. Bundan tashqari, emotsional holat va stress ham oshqozon-ichak faoliyatini beqarorlashtiradi, ayniqsa kichik yoshdagi bolalarda.

Oshqozon-ichak yo'lining tuzilishi va dispepsiya belgilarining o'zaro bog'liqligi aniq kuzatiladi. Pilorik sfinkterning yetilmasligi ovqatning tez o'tishiga sabab bo'lib, qorin shishishi va regurgitatsiyani keltirib chiqaradi. Oshqozon shilliq qavati va bezlarining faoliyati yetarli bo'lmaganda hazm jarayoni buziladi. Ichak uzunligi va yuzasi kichik bolalarda ozuqa moddalarining yetarli so'rilmaligi meteorizm va ich qotishiga olib keladi.

Jigar va o't yo'llarining yoshga xos rivojlanishi esa fermentativ jarayonlarni bevosita ta'sir qiladi. O't yetishmovchiligi yog'larning to'liq emulsiya qilinishiga to'sqinlik qiladi va dispepsiya alomatlarini kuchaytiradi.

Dispepsiya sindromining patofiziologik mexanizmlariga sekretor yetishmovchilikdan oshqozon kislotaligi past, fermentlar ishlab chiqarilishi sustligi. Motorik disfunktsiya - peristaltik ritm buzilgan, ovqatning ichak bo'ylab harakati sekinlashgan yoki tezlashganligi. Fermentativ va mikrobiologik muvozanat buzilishi ichak mikrobiotasining yetilmasligi yoki o'zgarishi. Nevrovegetativ regulyatsiyaning noaniqligi simpatik va parasimpatik ta'sirlar yetarli darajada uyg'unlashmaganligi kiradi. Ushbu mexanizmlar birgalikda ishlaganda, dispepsiya belgilarining murakkab spektrini, qayt qilish, qorin shishishi, meteorizm, diskomfort, diareya yoki konstipatsiya kabilarni hosil qiladi.

Dispepsiyaning kelib chiqish sabablarini aniqlash uchun klinik tekshiruvlar olib boriladi va simptomatik baholanadi. Laborator tahlillar, qonda oshqozon-ichak fermentlari, elektrolitlar va boshqa ko'rsatkichlar tekshiriladi. Instrumental tekshiruvlardan ultratovush, endoskopiya, rentgenografiya qilinadi. Mikrobiologik tekshiruvlar, ichak mikrobiotasini baholanadi. Oshqozon-ichak yo'lining yoshga xos anatomik rivojlanishini hisobga olinsa, davolash va oldini olish choralarini aniq belgilash imkonini beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalarda oshqozon-ichak yo'lining anatomik tuzilishi va uning yoshga bog'liq rivojlanishi dispepsiya sindromining asosiy sabablaridan biridir. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda oshqozon kichik va shilliq qavati nozik, ichak uzunligi va yuzasi yetarlicha rivojlanmagan, fermentativ tizim esa to'liq ishlamaydi. Shu bilan birga, ichak mikroflorasining yetilmasligi va nevrovegetativ regulyatsiyaning beqarorligi ovqat hazm qilish jarayonini sustlashtiradi, natijada dispeptik holatlar yuzaga keladi. Dispepsiya sindromi funksional va organik turlarga bo'linadi. Funksional dispepsiya ko'pincha yosh bolalarda yetilmagan motorik va sekretor faoliyat bilan bog'liq bo'lsa, organik turda oshqozon-ichak devoridagi patologik o'zgarishlar, yallig'lanish yoki infeksiya asosiy rol o'ynaydi. Anatomik va fiziologik xususiyatlarni chuqur o'rganish dispepsiyaning sabablari va mexanizmlarini tushunishga yordam beradi. Bolalarda oshqozon-ichak yo'lining tuzilishi, fermentativ faoliyati

va mikroflorasi o'zaro uyg'unlashgan holatda bo'lsa, hazm jarayoni samarali kechadi va dispepsiya alomatlari yuzaga kelmaydi. Shu bois, pediatriklar va ovqat hazm qilish tizimi bilan ishlovchi mutaxassislar uchun yoshga xos anatomik xususiyatlarni hisobga olish, dispepsiyani oldini olish va davolash strategiyalarini belgilashda katta ahamiyatga egadir. Natijada, bolalarda oshqozon-ichak yo'lining anatomo-fiziologik rivojlanishi va dispepsiya sindromi o'rtasidagi bog'liqlik tibbiyot amaliyotida tashxis qo'yish, profilaktika va davolash choralarini samarali rejalashtirish uchun muhim ilmiy asos hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Axmedov A. A. Bolalar fiziologiyasi va pediatriya asoslari. – Toshkent: Fan, 2018. – 432 b.
2. Qodirov Sh. R. Pediatriya va bolalar anatomiyasi. – Toshkent: O'zbekiston tibbiyot universiteti nashriyoti, 2019. – 384 b.
3. Murodov B. M. Bolalarda oshqozon-ichak tizimi morfologiyasi va patologiyasi. – Toshkent: MedLine, 2020. – 410 b.
4. Tursunov N. K. Bolalar gastroenterologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2021. – 368 b.
5. Rustamova M. S. Oshqozon va ichak kasalliklari pediatriyada. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 400 b.
6. Islomov D. A. Ovqat hazm qilish tizimi anatomiyasi va fiziologiyasi. – Toshkent: O'zbekistan, 2017. – 355 b.
7. Sobirov A. R. Bolalar anatomiyasi va kasalliklari. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2018. – 392 b.
8. Yo'ldoshev S. K. Pediatriyada dispepsiya sindromi: sabablari va diagnostikasi. – Toshkent: MedLine, 2020. – 310 b.
9. Karimova G. Sh. Bolalarda oshqozon-ichak kasalliklari: nazariy va amaliy qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston tibbiyot universiteti nashriyoti, 2021. – 376 b.
10. Mirzaev O. T. Pediatriya va ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari. – Toshkent: Fan, 2018. – 398 b.
11. Rahimov F. N. Bolalar gastroenterologiyasining asosiy masalalari. – Toshkent: Sharq, 2019. – 342 b.
12. Abdukarimov I. R. Pediatrik anatomik va fiziologik normalar. – Toshkent: MedLine, 2021. – 365 b.